

ANTE BATISTIĆ*, JOZO BUŠIĆ**

Podmetanje požara kao jedan od elemenata gospodarskih operacija u kontekstu tajnih akcija: Primjeri Republike Hrvatske i Sjedinjenih Američkih Država

Sažetak

U ovome radu autori nastoje dati kratak pregled utjecaja požara, odnosno podmetanja požara kao jednog od elemenata gospodarskih operacija u kontekstu tajnih akcija s posebnim naglaskom na pokazatelje za Republiku Hrvatsku i Sjedinjene Američke Države. Analizom znanstvene i stručne domaće i strane literature, relevantnih internetskih izvora te javno dostupnih državnih dokumenata (zakona, smjernica i strategija nacionalne sigurnosti), autori teorijski i praktično nastoje definirati utjecaj podmetanja požara na nacionalnu sigurnost, odnosno ekonomsku sigurnost određene zemlje koja je meta inicijatora tajne akcije. Također, u radu se problematizira pitanje povezanosti podmetanja požara i nacionalne sigurnosti kroz prizmu postojećih teorijskih definicija i pristupa nacionalnoj sigurnosti. Rad je usmjeren na detektiranje moguće poveznice između podmetanja požara kao dijela aktivnosti gospodarskih operacija u kontekstu tajnih akcija, ali nikako se ne mogu iznositi zaključci o njihovom stvarnom „utjecaju“ zbog nedostatka empirijskog istraživanja. S obzirom na neobrađenost predmetne tematike u hrvatskom znanstvenom prostoru, ovaj rad predstavlja određen iskorak u proučavanju zasebnih područja djelovanja unutar tajnih akcija te može poslužiti kao referentna točka za buduća istraživanja.

Cljučne riječi: podmetanje požara, tajne akcije, gospodarske operacije, nacionalna sigurnost, Republika Hrvatska, Sjedinjene Američke Države.

---

* Ante Batistić, mag. hist. et int. rel., Institut za istraživanje hibridnih sukoba (IIHS). antebatic7@gmail.com. Stavovi izneseni u ovome radu ne predstavljaju službeni stav institucije čiji je autor član.

** Jozo Bušić, mag. iur., Ministarstvo vanjskih i europskih poslova Republike Hrvatske. jozo.busic@hotmail.com Stavovi izneseni u ovome radu ne predstavljaju službeni stav institucije u kojoj je koautor zaposlen.

1. UVOD

Podmetanje požara kao jedan od operativnih modela djelovanja u sklopu gospodarskih operacija te u kontekstu tajnih akcija predstavlja marginaliziranu, ali iznimno važnu i specifičnu mikrotemu iz područja sigurnosnih/obavještajnih studija koju je potrebno detaljnije objasniti, produbiti i analitički proučiti radi stvaranja prijeko potrebnih elementarnih temelja za daljnja istraživanja predmetne tematike u hrvatskom i međunarodnom znanstvenom prostoru.

Uzimajući u obzir interes i cilj rada, a to je prikazivanje poveznice i rezultata između podmetanja požara i gospodarskih operacija te utjecaja na nacionalnu sigurnost s posebnim fokusom na Republiku Hrvatsku i Sjedinjene Američke Države, a s obzirom na tajnost koja je konstitutivni element rada sigurnosno-obavještajnih službi, valja istaknuti da je istraživanje predmetne tematike iznimno kompleksno, prvobitno zato što postoje brojne generičke i sigurnosne prepreke poput nedostupnosti detaljnije policijske dokumentacije, odnosno analiza i statistika o podmetanju požara te nemogućnosti pristupa dokumentaciji sigurnosno-obavještajnih službi koja je zbog sigurnosnih razloga klasificirana. Prema tome, logična je pretpostavka da je otežavajući faktor i manjak suvremenih domaćih i stranih znanstvenih i stručnih radova koji se izravno bave predmetnom tematikom.

Iako je jasno da se zbog navedenih prepreka suvremeni slučajevi podmetanja požara jednostavno ne mogu detaljno znanstveno istražiti, odgovore na određena pitanja i analize možemo dijelom potražiti u starijoj literaturi i dokumentaciji američkih sigurnosno-obavještajnih službi koja je deklasificirana. Primjera radi, jedan eklatantan događaj iz povijesti druge polovice 20. stoljeća upravo je Korejski rat koji je trajao od 1950. do 1953. godine. Naime, na internetskim stranicama *Elektroničke čitaonice* (engl. *Electronic Reading Room – FOIA*) koju kao javnu uslugu pruža *Služba za upravljanje informacijama Uprave za digitalne inovacije* unutar Središnje obavještajne agencije (engl. *Central Intelligence Agency – CIA*), nalazi se baza digitalizirane dokumentacije CIA-e naziva *Baptism By Fire: CIA Analysis of the Korean War Overview*¹.

Naime, riječ je o pregršt deklasificirane dokumentacije (sveukupno 1300 dokumenata), počevši od obavještajnih analiza, procjena te izvješća o operativnim aktivnostima CIA-e tijekom Korejskog rata. Detaljnom analizom i iščitavanjem predmetne dokumentacije dolazimo do određenih podataka o CIA-inu podmetanju požara, što nam je polazna točka u istraživanju i razumijevanju povijesne evolucije fenomena podmetanja požara kao modela operativnog djelovanja u sklopu gospodarskih operacija.

Važno je napomenuti da će se u istraživanju dati odgovor na sljedeća istraživačka pitanja: 1. kako se podmetanje požara može povezati s nacionalnom sigurnošću; 2. kakvo je stanje u Republici Hrvatskoj kada je riječ o podmetanju požara i što nam govore dostupni podaci; 3. kako su Sjedinjene Američke Države razvile mehanizam odgovora na prijetnje podmetanja požara i koje su lekcije za Republiku Hrvatsku.

U radu se nastoji jasno odgovoriti na postavljena istraživačka pitanja, pri čemu je zaključak ograničen na detektiranje moguće poveznice između podmetanja požara kao dijela aktivnosti gospodarskih operacija u kontekstu tajnih akcija, ali nikako se ne mogu iznositi zaključci o njihovom stvarnom „utjecaju“ zbog nedostatka empirijskog istraživanja.

---

¹ Dostupno na linku: <https://www.cia.gov/readingroom/collection/baptism-fire-cia-analysis-korean-war-overview>.

Uzimajući u obzir navedeno, ovaj je rad važan znanstveni iskorak u proučavanju predmetne tematike te može poslužiti kao referentna točka za buduća istraživanja o specifičnim djelovanjima u sklopu gospodarskih operacija.

2. TAJNE AKCIJE KAO INSTRUMENT VANJSKE POLITIKE

Iako postoje brojne ekspertize i definicije, tajne akcije (engl. *covert actions*) općenito možemo shvatiti kao pokušaj da vlade, bez otkrivanja svoje umiješanosti, tajno utječu na određene događaje i procese u pojedinim zemljama ili teritorijima. Pritom se koriste različite kompleksne obavještajne tehnike i metode kako bi se ispunio konkretan vanjskopolitički cilj određenog subjekta, odnosno države inicijatora tajne akcije (Bilandžić, 1998). Svrha tajnih akcija jest utjecati na razvitak zbivanja i procesa u nekoj državi pružajući tako potporu politici matične države (Bilandžić, 2005). Rosenbach i Peritz (2009) navode da se tajne akcije poduzimaju u onim situacijama kada donositelji političkih odluka, a ne obavještajne službe, smatraju kako je tajna akcija najbolji način za postizanje određenog vanjskopolitičkog cilja (Rosenbach i Peritz, 2009).

U ruskoj obavještajnoj terminologiji iz 1980-ih, tajne akcije/prikrivena djelovanja nazivala su se i „aktivne mjere“ (engl. *active measures*, rus. *aktivnye meropriyatiya*) dok se u Sjedinjenim Američkim Državama (SAD) koristila i riječ „specijalne aktivnosti“ (engl. *special activities*) (Bilandžić, 1998; Best, 1996). Riječ „specijalne aktivnosti“ uvriježila se tijekom administracije američkog predsjednika Geralda Forda potkraj 1970-ih (Best, 1996). Ruski termin „aktivne mjere“ datira čak iz razdoblja carske Rusije, a obuhvaća širok spektar aktivnosti: od dezinformacijskih kampanja pa sve do organiziranja pobuna i prosvjeda u drugim zemljama. „Aktivne mjere“ spominju se još i 1950-ih u Sovjetskom Savezu u svjetlu opisivanja političkih utjecaja i subverzivnih operacija, formiranja paravan organizacija, potpore političkim pokretima, poticanja nemira i širenja dezinformacija. Valja napomenuti da je unutar Komiteta za državnu sigurnost (rus. *Komitet gosudarstvennoy bezopasnosti* – KGB) postojao stanoviti odjel/sluzba „A“ zadužen za provedbu „aktivnih mjera“ koje su s vremenom zauzele središnje mjesto u djelovanju ruskih obavještajnih struktura, a dokaz tome je i *Direktiva br. 0066* iz 1982. koju je donio nekadašnji šef KGB-a Jurij Andropov. U spomenutom dokumentu obavještajna služba (KGB) definira se kroz prizmu „aktivnih mjera“ kao ključnog instrumenta za jačanje, širenje i ostvarivanje utjecaja u svijetu, a posljedično tome i svekolikoga gospodarskog, političkog, diplomatskog, vojnog i tehničkog prosperiteta ruske države (Galleoti, 2019). Od ostalih termina za tajne akcije koji se koriste u zapadnim obavještajnim krugovima, možemo izdvojiti: „akcije poremećaja“ (engl. *disruptive action*), „tajne operacije“, „akcije tihe opcije“, „akcije treće opcije“ i „prikrivena djelovanja“ (Bilandžić, 2005; Kibbe, 2010).

Kako bi se pobliže objasnila važnost tajnih akcija, navest ćemo neka razmatranja stranih, uglavnom američkih stručnjaka koji tajne akcije promatraju kroz optiku vanjske politike Sjedinjenih Američkih Država (SAD).

Tako Callanan (2010) definira tajne akcije kroz prizmu američke vanjske politike kao „svaku tajnu operaciju ili aktivnost osmišljenu da utječe na strane vlade, organizacije, osobe ili događaje u prilog američkoj vanjskoj politici“ (Callanan, 2010:1). Sličnu definiciju iznosi i Potter (1996) koji tajne akcije promatra kao „aktivnost ili aktivnosti američke vlade za utjecaj na političke, ekonomske ili vojne uvjete u inozemstvu, pri čemu se namjerava da uloga

(SAD-a) neće biti očita ili javno priznata“ (Potter, 1996:1). U glavi VI. američkog *Zakona o autorizaciji obavještajnih podataka* (engl. *Intelligence Authorization Act, Fiscal Year 1991*) iz 1991., tajne akcije definirane su kao „aktivnost ili aktivnosti vlade Sjedinjenih Država za utjecaj na političke, ekonomske, ili vojne uvjete u inozemstvu, gdje se namjerava da uloga Vlade Sjedinjenih Država neće biti očita ili javno priznata“ (Banks, 1994:1). Berkowitz i Goodman (1998) definiraju tajne akcije kao sve one aktivnosti u kojima Sjedinjene Američke Države „prikrivaju svoju odgovornost“ (Berkowitz i Goodman, 1998:39). Prema definiciji iz oksfordskog obavještajnog priručnika *The Oxford Handbook of National Security Intelligence*, tajne akcije „nisu ništa manje od pokušaja Sjedinjenih Američkih država da promijene tijek povijesti uporabom tajnih operacija protiv druge zemlje...“ (Johnson, 2010:23). Ukupno gledajući, tajne akcije strateškog su karaktera te ciljano usmjerene na promjenu vojnog, gospodarskog ili političkog okruženja u inozemstvu (DeVine, 2022).

Iako su vidljivi brojni subjektivno državni argumenti koji idu u korist tajnih akcija, pri čemu je političkim vodstvima najviše privlačno što tajne akcije omogućavaju lakši dolazak do određenih vanjskopolitičkih ciljeva preskakanjem regularnih procedura i politika koje često mogu biti negativne ili neučinkovite, postoje i njihovi negativni aspekti. Neke od njih navodi Best (1996), pri čemu ističe gubitak ljudskih života, potencijalne ugroze nacionalne sigurnosti te potkopavanje međunarodnog prava i suvereniteta drugih zemalja, podrivanje demokratskih i ustavnih tekovina demokratskih država (s obzirom na to da se one planiraju u tajnosti, što je protivno demokratskim načelima i uzusima), potencijalne kompromitacije itd. (Best, 1996). Postoje pritom i određena pitanja u kontekstu proklamiranih zapadnih liberalno-demokratskih vrijednosti, a dotiču se proturječnosti zahtjeva demokratskih sustava i tajnih djelovanja/akcija kojima se nasilno, krajnje neetično, tajno i nelegitimno narušava unutarnji suverenitet te se neovlašteno nastoji utjecati na određene događaje i procese u nekoj zemlji. Promatrajući tajne akcije s aspekta međunarodnog prava, riječ je o nelegalnom i neopravdanom djelovanju, no sa subjektivnog aspekta nacionalne sigurnosti i nacionalnih interesa, radi se o izvanrednom, nekonvencionalnom i intervencijsko-preventivnom vanjskopolitičkom djelovanju koje se provodi u ime viših ciljeva, odnosno zaštite nacionalnih sigurnosti i nacionalnih interesa. Iako se u tim konstatacijama otvaraju brojna pitanja političke, vrijednosno-moralne i etičke dimenzije, ostavit ćemo ih po strani jer nisu predmet ovoga rada.

U teorijskom i praktičnom smislu, tajne akcije pojavljuju se u ranim godinama hladnog rata, pri čemu su do izražaja ponajviše došle one koje je provela američka *Središnja obavještajna agencija* (CIA – *Central Intelligence Agency*) (Rudgers, 2000; Berkowitz i Goodman, 1998). Neučinkovitost dotadašnjih klasičnih modela vanjskopolitičkog djelovanja, a posljedično tome i neispunjenje ciljeva nacionalnih sigurnosti i nacionalnih interesa, uvjetovali su proširenje vanjskopolitičkog djelovanja na novu razinu, odnosno na tajne akcije (Bilandžić, 1998). Razne tajne manipulacije i subverzivne aktivnosti u svijetu (vojne, političke, diplomatske, propagandne, gospodarske, terorističke) koje se očituju, primjerice, u vidu političkih motiviranih ubojstava šefova država, izazivanja kriza i unutardržavnih prevrata, terorističkih napada, potpomaganja gerilskih i ekstremističkih pokreta itd., postale su tijekom hladnog rata (i ostale nadalje) jedan od ključnih instrumenata vanjskopolitičkog djelovanja brojnih država (Krstić, 2017; Bilandžić, 1998). Tajne akcije zauzele su tada važno mjesto u sustavima nacionalnih sigurnosti brojnih zemalja s obzirom na to da se pokazalo da one efektivno sprječavaju ugrožavanje nacionalnih sigurnosti i omogućuju ostvarenje nacionalnih interesa (Bilandžić, 2005).

Temeljna osnovica tajnih akcija, odnosno države inicijatora tajne akcije, jest planiranje uspješne politike „uvjerljivog negiranja“ umiješanosti u slučaju eventualne kompromitacije. Upravo je „uvjerljivo negiranje“ (engl. *plausible deniability*) čimbenik koji razlikuje tajne akcije od izravnog političkog ili vojnog djelovanja neke države (Bilandžić, 2005). Cormac i Aldrich (2018) ističu da je „uvjerljivo negiranje“ ili „koncept plauzibilne poricanosti“ sinonim za američke hladnoratovske tradicije.

„Uvjerljivo negiranje“ spominje se prvi put i prije početka hladnog rata, i to u znakovitom dokumentu *NSC10/2 (National Security Council Directive on Office of Special Projects, Washington, June 18, 1948.)* iz 1948., koji je sastavilo Vijeće za nacionalnu sigurnost SAD-a (*United States National Security Council – NSC*), a u kojem su prvi put jasno definirane tajne akcije kao operacije „tako planirane i izvedene da bilo kakva odgovornost Vlade SAD-a za njih nije očigledna neovlaštenim osobama i da ako se otkriju, Vlada SAD-a može vjerojatno odbaciti bilo kakvu odgovornost za njih“ (Cormac i Aldrich, 2018.; 478; Treverton, 1987; „The Office of the Historian“, bez dat.).

2.1. Vrste operacija u sklopu tajnih akcija

Kada govorimo o podjelama i vrstama tajnih akcija, generalno postoje četiri vrste operacija koje se provode unutar sklopa tajnih akcija, a to su: 1) propagandno-psihološke operacije, 2) političke operacije, 3) gospodarske operacije i 4) paravojne operacije (Callanan, 2010; Bilandžić, 1998; Johnson, 2022).

Propagandno-psihološke operacije (engl. *psychological operations*) „predstavljaju poseban oblik operacija koje imaju za cilj prijenos selektivnih poruka i informacija kako bi se utjecalo na mišljenje, stavove i osjećaje pojedinaca, organizacija i vlada“ (Batistić, 2022:16). One predstavljaju nekinetički oblik djelovanja niskog intenziteta koji je pomno isplaniran i ima za cilj selektivan prijenos poruka kojima se nastoji ostvariti određeni psihološki učinak na njezine primatelje (Tuđman, Akrap i Matošić, 2021). Okvirno govoreći, postoje tri vrste propagande, tzv. bijela, crna i siva. Kada govorimo o „bijeloj“ propagandi, zna se tko je izvor informacija, kod „sive“ nije moguće točno utvrditi izvor informacija ili se on pripisuje trećoj strani, dok „crna“ propaganda podrazumijeva obmanu i zavaravanje zlonamjernim odašiljanjem patvorenih poruka kojima se nastoji naštetiti protivničkoj strani (Bilandžić, 1998). Ovim putem vrijedi spomenuti da je o propagandno-psihološkim operacijama 2005. napisan opsežan i praktičan javno dostupan priručnik (engl. *field manual*) naziva *Psychological Operations (FM 3-05.30 MCRP 3-40.6)* koji je izdao Stožer američke vojske u Washingtonu (United States Army John F. Kennedy Special Warfare Center and School, US Department of the Army, 2005).

Političke operacije odnose se pak na pružanje raznih vrsta pomoći poželjnim političkim opcijama u nekoj zemlji, dok s druge strane podrazumijevaju neutralizaciju politički nepoćudnih elemenata. Političke operacije možemo sumirati kao sve one operacije koje se provode radi utjecaja na političke procese u određenoj zemlji, a podrazumijevaju politička ubojstva, državne udare, atentate, izazivanje nemira i prosvjeda itd. (Bilandžić, 1998). Prilikom izvođenja političkih operacija, koriste se i tzv. izvori utjecaja, odnosno ljudi koji imaju pristup vodećim političarima i mogu utjecati na njihove odluke (Tuđman, Akrap i Matošić, 2021).

Paravojne operacije podrazumijevaju „tajne aktivnosti slične ratu“ i izravno potpomaganje paravojnih skupina u nekoj zemlji. Navedeno podrazumijeva vrbovanje, obuku, financiranje, opremanje i zapovijedanje gerilskim/paravojnim postrojbama u ciljanoj zemlji (Tuđman, Akrap i Matošić, 2021; Krishnan, 2018). Ključan cilj paravojnih operacija usmjeren je na iniciranje ili manipuliranje (unutarnjim) oružanim sukobom ili postizanje drugog političkog, vojnog ili ekonomskog cilja (Krishnan, 2018). Paravojne operacije nazivaju se često i specijalne operacije jer je riječ o nekonvencionalnom vojnom djelovanju. S obzirom na to da se potencira, pomaže i organizira primjena vojne sile na stranom teritoriju, riječ je o iznimno rizičnim operacijama u političkom smislu za državu inicijatora paravojne operacije (Bilandžić, 1998).

No s obzirom na predmetnu tematiku, u ovome ćemo radu detaljnije obraditi gospodarske operacije, odnosno utjecaj podmetanja požara kao jednog od elemenata gospodarskih operacija.

2.2. Gospodarske operacije

Kao što sam naziv govori, gospodarske operacije (engl. *economic covert actions*) usmjerene su na gospodarstvo neke zemlje te su prema svim relevantnim pokazateljima, u operativnom i teorijskom smislu, jedan od kompleksnijih oblika tajnog djelovanja obavještajnih službi. Razlog se krije u tome što je riječ o podrijetvu gospodarskih osnovica neke zemlje, što je iznimno opsežno i zahtjevno područje, pri čemu je potrebno (ovisno o veličini gospodarstva neke zemlje i ciljanim granama unutar gospodarstva), uspostaviti jasan cilj, metode i tehnike provođenja gospodarske operacije kako bi se efektivno i bez ili uz što manje posljedica, ostvarili željeni učinci matične države – inicijatora tajne akcije. Ukupno gledajući, gospodarske operacije provode se radi ostvarenja negativnog utjecaja na gospodarski sustav ciljane države. Tajnim djelovanjem nastoji se narušiti, odnosno destabilizirati ili usporiti gospodarske tokove neke zemlje (Bilandžić, 1998; Kibbe, 2010).

Gospodarske operacije usmjerene su na proizvodne, infrastrukturne, znanstveno-tehnološke te razvojne sposobnosti i kapacitete ciljane zemlje. Neki primjeri operativnih modela gospodarskih operacija su: 1. prikrivene diplomatske akcije kojima se ciljano smanjuje ili eliminira međunarodno tržište za određene proizvode ciljane zemlje, 2. preventivna ili ekskluzivna kupnja dobara na globalnom tržištu kako bi se ciljanoj zemlji onemogućila njihova dostupnost, 3. financijske i monetarne malverzacije i operacije utjecaja kojima se nastoji narušiti gospodarski i financijski sustav ciljane zemlje, 4. razni oblici nekonvencionalnih (nevojnih) napada na infrastrukturnu mrežu ciljane zemlje, prehrambeni sustav, okoliš, transportne pravce itd. U operativnom smislu, dokazano je da gospodarske operacije najveću učinkovitost ostvaruju u kombinaciji s propagandno-psihološkim i paravojnim operacijama („Covert Operations“, American Foreign Relations, bez dat.).

Postoje razni modeli djelovanja u kontekstu gospodarskih operacija, a obuhvaćaju: „monetarne špekulacije, distribuciju krivotvorenih novčanica, depresiranje cijena proizvoda posebno bitnih za neku državu s naglaskom na države u kojima prevladava monokulturna proizvodnja, zagađivanje hrane, uništavanje šuma i biljaka, izazivanje požara, uništavanje transportnih sredstava, blokada transporta, onemogućavanje ostvarenja turizma... miniranje morskih luka radi odvratanja inozemnih trgovačkih brodova, ograničavanje opskrbe određenim proizvodima itd.“ (Bilandžić, 1998:65–66).

Kada govorimo o modelima djelovanja u kontekstu gospodarskih operacija, možemo izdvojiti neke eklatantne primjere. Prvi je primjer političko-gospodarske naravi, a riječ je o interveniranju američkih vlasti u izborne procese u Italiji 1948., kada je američka vlada potajno financijski, logistički i propagandno potpomagala talijansku stranku *Kršćanska demokracija* (tal. *Democrazia Cristiana, DC*) kako bi se spriječio dolazak komunista na vlast u Italiji i posljedično tome suzbilo daljnje širenje komunizma na tlu Italije i Europe, a poglavito u smjeru Francuske (Berkowitz i Goodman, 1998; Bilandžić, 2005)². Uzimajući u obzir odredbe i uvjete *Marshallova plana*³ (*European Recovery Program – Plan europske obnove*), tadašnji američki predsjednik Harry Truman otvoreno je zaprijetio da će Italiji biti uskraćena američka ekonomska i tehnička pomoć u slučaju pobjede komunista. U konačnici, američka tajna akcija i intervencija u Italiji je uspjela – komunisti su poraženi, a na vlast je došla *Kršćanska demokracija* (Bilandžić, 2005).

Drugi je primjer poznata distribucija krivotvorenih novčanica u Irak koju je SAD počeo 1992. u sklopu operacije gospodarske destabilizacije i posljedično rušenja režima iračkog diktatora Saddama Husseina. Velike količine falsificiranih iračkih dinara (novčanice su izrađene u specijalnim laboratorijima CIA-e) tada su iz Jordana, Irana i Turske prebačene u Irak kako bi se povećala stopa inflacije u Iraku. Iako je time ostvaren određeni negativni gospodarski učinak, režim Saddama Husseina opstao je sve do 2011. i kraja Drugoga zaljevskog rata kada je vojnim putem svrgnut s vlasti (Bilandžić, 2005). Treći je primjer američki napad na usjeve na Kubi 1960-ih godina. Četvrti je primjer američka operacija u Čileu ranih 1970-ih kada su se ciljano širile dezinformacije kako bi se potaknuo strah od ekonomske nestabilnosti te su se vršile valutne manipulacije i spekulacije koje su uključivale: destabilizaciju i stopiranje ulaganja drugih država u Čile te negativni utjecaj na međunarodne kreditne tokove povezane s razvojnim projektima u Čileu (Kibbe, 2010).

O američkim tajnim akcijama koje su se odnosile na Čile postoji određena dokumentacija, a riječ je o digitaliziranom arhivskom materijalu koji je dostupan na internetskim stranicama američkog Senata (*United States Senate*). Radi se o komercijalnom i javnom izvještaju naslovljenom *Covert Action in Chile, 1963–1973* koji je tiskan 1975. i sadrži detaljna objašnjenja planiranja, provedbe i ciljeva tajnih akcija SAD-a na tlu Čilea. S obzirom na samu komercijalnu narav izvješća, navedene informacije potrebno je kritički razmotriti.

U sklopu gospodarskih operacija i modela djelovanja nalazi se kao kategorija, tj. opcija, već spomenuto podmetanje požara kao nekonvencionalni oblik štetnog djelovanja za nacionalnu, ljudsku i globalnu sigurnost. Iako je riječ o poprilično marginaliziranoj temi u svijetu koja se prečesto smatra lokalnim problemom za koji su potrebna lokalna rješenja, podmetanje požara sve je veća prijetnja i ugroza nacionalnoj sigurnosti.

Prema mišljenju srbijanskog vojnog stručnjaka Rančića, suvremeni sigurnosni sustavi i službe sigurnosti nemaju primjeren odgovor na pojedinačne akcije podmetanja požara. Upravo zato, brojne razvijenije države godinama ulažu znatne napore u istraživanja mogućnosti

---

² O američkim tajnim operacijama u Italiji vidi više u: Bilandžić (2005).

³ Marshallov plan donesen je 1947., a nazvan je po idejnom konstruktoru plana, američkom generalu i političaru Georgeu Catlettu Marshallu. Plan je podrazumijevao ekonomsku i tehničku pomoć Europi nakon Drugoga svjetskog rata kako bi se suzbilo širenje komunizma na tlu Europe. S pomoću navedenog programa, brojne europske države doživjele su snažan gospodarski oporavak („Marshallov plan“, bez dat.).

za suprotstavljanje *piroterorizmu*⁴ (Rančić, 2019). Prema podacima američke *Nacionalne udruge za zaštitu od požara* (*National Fire Protection Association – NFPA*), u razdoblju od 1999. do 2008. podmetnuti požari u SAD-u prouzročili su više od 3410 smrtnih slučajeva, a materijalna šteta procjenjuje se na više od sedam milijardi dolara. Na štetne posljedice i opasnost od podmetanja požara upućuju nas i zaključci izvješća američke *Kongresne službe za istraživanje* (*Congressional Research Service – CRS*) iz 2022., u kojem se naglašava opasnost od *piroterorizma* te se, među ostalim, ističe da je riječ o marginaliziranom području u kontekstu opasnosti i prijetnji za nacionalnu sigurnost SAD-a (Neale, 2010).

Iako je evidentno da se takvi napadi promatraju uglavnom kroz očiste terorizma ili piromanije, do danas u Hrvatskoj ne postoje relevantne znanstvene studije koje bi problematizirale povezanost podmetanja požara i obavještajnih službi, odnosno gospodarskih operacija u kontekstu tajnih akcija. Dakako, jedan od razloga jest činjenica da je to teško dokazivo, odnosno ne postoje javno dostupne informacije koje bi, činjenično i na primjeru studija slučaja (*case study*), potkrijepile navedene tvrdnje.

3. DEFINICIJE I VRSTE POŽARA

Požar možemo definirati kao destruktivno, stihijsko i opasno kretanje vatre po nekoj površini koje se razlikuje po vrsti, načinu nastanka, obujmu i šteti koja iz njega proizlazi. Osim materijalne štete za okoliš i zahvaćene objekte, požari utječu i na tjelesno, zdravstveno i mentalno stanje požarom pogođene populacije (Palijan, Kovačević, Kovač i Sarilar, 2013). Kada je o vrstama riječ, požari se dijele na četiri kategorije/razreda koji su definirani hrvatskom normom HRN EN2 iz 1997. (svojevrсна kopija europske norme EN2 iz 1992.) koja požare svrstava prema kategorijama zapaljive tvari. Tako postoje sljedeći požarni razredi:

A – požari krutina

B – požari tekućina ili rastaljenih krutina

C – požari plinova

D – požari metala („Nova europska klasa požara“, Udruga profesionalnih vatrogasaca Hrvatske, bez dat.).

Utjecaj požara na tjelesno, zdravstveno stanje ljudi očituje se ozbiljnim oštećenjima kože (opeklinama) te respiratornim problemima koje izazivaju opasne tvari koje nastaju procesom izgaranja, a to su ugljikov monoksid (CO), ugljikov dioksid (CO₂), dušikovi oksidi (NO, NO₂), plinovi sumpora (H₂S, SO₂), klorovodik (HCl), fluorovodik (HF) te bromovodik (HBR). Uz brojne posljedice za ljudsku populaciju, požari mogu izazvati mnogo štete i za infrastrukturu, biljni i životinjski pokrov, poljoprivredu, turizam itd., te pritom ugroziti svekoliki funkcionalni, razvojni i gospodarski kapacitet nekog područja. Ništa manje važno, požari mogu biti uzročnik brojnih ekoloških nesreća i poremećaja u biljnom i životinjskom svijetu (Pichler, 2008). Prema svim statističkim pokazateljima, požari prouzrokuju najviše gubitaka ljudskih života od svih vrsta prirodnih nepogoda. Šokantni su pritom statistički pokazatelji *Vatrogasne službe Sjedinjenih Američkih Država* (engl. *United States Fire Administration – USFA*), koji upućuju

---

⁴ U Hrvatskoj ne postoji nijedan znanstveni ili stručni rad koji obrađuje problematiku *piroterorizma*. O *piroterorizmu* vidi više u: Rančić (2019).

na to da je u 2005. zabilježeno oko 1,6 milijuna požara na tlu SAD-a, pri čemu je smrtno stradalo 3675 osoba, a 17925 ih je ozlijeđeno (Palijan, Kovačević, Kovač i Sarilar, 2013).

Kada pak govorimo o podmetnutim požarima, odnosno onima izazvanim nenamjernim ili namjernim djelovanjem pojedinaca, organiziranih kriminalnih i terorističkih grupacija ili tajnih službi radi izazivanja straha, tj. unošenja nemira među stanovništvo, skrivanja materijalnih dokaza uslijed počinjenih kaznenih djela, sabotaze, diverzije, ratnih operacija i sl., onda govorimo o paležima. U užem smislu, pod pojmom paleži podrazumijevamo svaki svjesno poduzet i namjerno izveden čin „izazivanja zapaljenja gorivog materijala, razbuktavanja i nesmetanog širenja požara, te nastanka pogibelji i štetnih posljedica po život, zdravlje ljudi i materijalnih dobara“ (Vuković, 2020:19).

3.1. Požari u Hrvatskoj

Temeljni normativni akt kojim se definira i uređuje sustav zaštite od požara u Republici Hrvatskoj jest *Zakon o zaštiti od požara* (NN 92/10., 114/22.). Navedenim zakonskim rješenjem istaknuto je da je zaštita od požara od posebnog interesa za Republiku Hrvatsku te se detaljno propisuje nacionalni mehanizam zaštite od požara i navode se ovlaštenja, obveze i odgovornosti nadležnih tijela zaduženih za sprječavanje požara. Zakonom su propisani i temeljni dokumenti zaštite od požara na državnoj razini kojima se uređuju organizacija i mjere zaštite od požara, a to su: *Nacionalna strategija zaštite od požara*, *Nacionalni plan djelovanja zaštite od požara*, *Izješće o stanju zaštite od požara u Republici Hrvatskoj te Program aktivnosti u provedbi posebnih mjera zaštite od požara od interesa za Republiku Hrvatsku*. Zakonom je propisano da svi dokumenti zaštite od požara na državnoj razini moraju biti usklađeni s *Nacionalnom strategijom zaštite od požara te Nacionalnim planom djelovanja zaštite od požara* (Zakon o zaštiti od požara, NN 92/10., 114/22.). *Programom aktivnosti u provedbi posebnih mjera zaštite od požara od interesa za Republiku Hrvatsku* koji se donosi svake godine, propisuje se institucionalna i operativna suradnja državnih i civilnih tijela (Ministarstvo unutarnjih poslova ((MUP)), vatrogasne jedinice, Državna uprava za zaštitu i spašavanje ((DUZS)), Civilna zaštita ((CZ)), ministarstva, udruge i sl.) radi ostvarenja sinkroniziranog i efektivnog mehanizma suzbijanja požara.

Počevši s povijesnim presjekom, na tlu Republike Hrvatske, na kojem šume i šumska zemljišta čine 44% državnog teritorija, u razdoblju 1989.-1996. zabilježen je znatan trend porasta broja požara, što je i očekivano uzimajući u obzir ratna zbivanja. Prema podacima MUP-a, u razdoblju od 1992. do 1996. na prostoru RH zabilježeno je oko 23.638 požara, pri čemu je glavnina zahvatila šumska područja u priobalju i na otocima (Šiljković, 1997).

Kada je o šumskim požarima riječ, posljednjih nekoliko godina ta je brojka u Republici Hrvatskoj znatno manja u odnosu na razdoblje 1992.-1996., čemu svjedoči *Europski informacijski sustav za šumske požare* (*The European Forest Fire Information System – EFFIS*) prema kojem je 2017. u RH zabilježeno ukupno 329 šumskih požara, pri čemu je glavnina zahvatila priobalno područje (poglavito okolicu Splita). Većina zabilježenih požara u 2017. nastala je na državnim zemljištima, dočim je nešto više od polovice požara zahvatilo šumska i nekultivirana područja (Primorac, 2020).

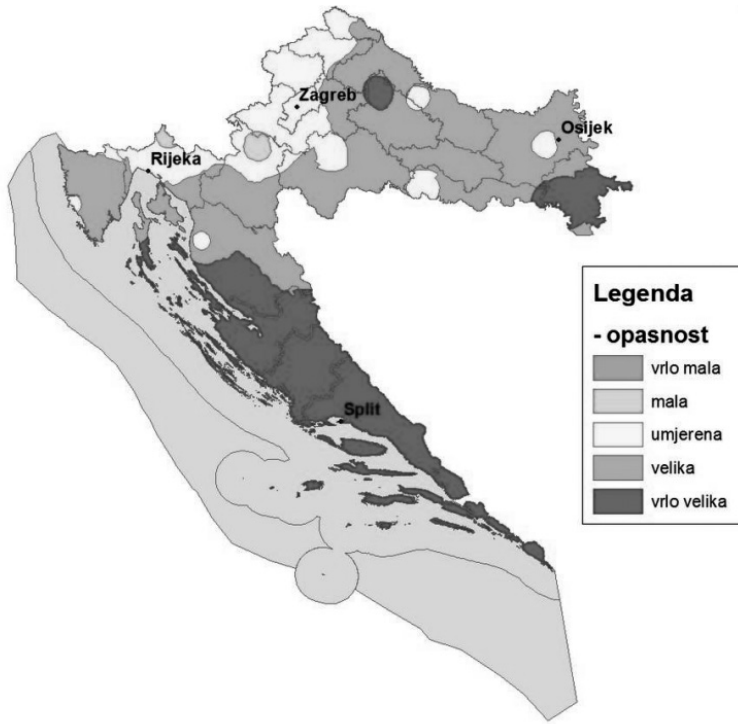
Ključni izvori za statističko i analitičko proučavanje štetnih posljedica požara u Hrvatskoj upravo su *Statistički pregledi temeljnih sigurnosnih pokazatelja i rezultata rada*

koje svake godine sastavlja i objavljuje MUP, odnosno nadležna *Služba za strateško planiranje, statistiku i unaprjeđenje rada* („Statistika MUP-a i Bilteni o sigurnosti cestovnog prometa“, bez dat.). Prema *Statističkom pregledu temeljnih sigurnosnih pokazatelja i rezultata rada za 2017.*, evidentirana su 8802 požara, što je 45,4% više u odnosu na prethodnu 2016., kada su evidentirana 6052 požara. Osim toga, u 2017. zabilježen je znatan porast broja stradalih te teže i lakše ozlijeđenih osoba od požara, a evidentirano je i drastično povećanje materijalne štete prouzročene požarima („Pregled sigurnosnih pokazatelja u 2017. godini“, bez dat.). Tijekom 2018. evidentiran je 4661 požar, što iznosi 47,0% manje u odnosu na 2017. godinu. Prema dostupnim podacima, evidentno je da je došlo i do određenog smanjenja broja požara na otvorenom, i to za 61,3%, odnosno 3858 požara manje u odnosu na 2017. godinu („Pregled sigurnosnih pokazatelja u 2018. godini“, bez dat.). Iako je tijekom 2019. zabilježen opetovani porast broja požara, tijekom 2020. evidentirana su 5727 požara, što je za 19,1% manje u odnosu na 2019., kada su zabilježena 7070 požara („Pregled sigurnosnih pokazatelja u 2019. godini“, bez dat.; „Pregled sigurnosnih pokazatelja u 2020. godini“, bez dat.).

Unatoč tome, podaci *Hrvatske vatrogasne zajednice* iz rujna 2022., upućuju na trend povećanja broja požara, i to ponajviše ljeti. Samo je u 2022. na tlu RH izbilo 23,24% više požara u odnosu na 2021. godinu. Preciznije govoreći, u 2021. zabilježeno je 10.431 požara, dok je u 2022. taj broj narastao na 12.855. Shodno tome, u 2022. je evidentirano i povećanje koncentracije opožarenih površina na 55.908 ha, što je povećanje od čak 159,67% u odnosu na 2021., kada je broj opožarenih površina iznosio 21.530 ha (Čolak, 2022). No unatoč negativnim pokazateljima za 2022., podaci za 2023. govore o smanjenju broja požara u iznosu od 67% („Manji broj požara u 2023. godini“, HVZ, 2023).

Dakle, prema trenutačnim pokazateljima vidljivo je da postoji određena konstanta u izbijanju požara, pri čemu postoje manje ili veće oscilacije za pojedine godine.

Prema podacima koje navodi Vuković (2020: 22) „Izbijanje požara je u 95% slučajeva vezano za ljudsku aktivnost, dok je svega 5% požara izazvano prirodnom pojavom (najčešće udarom groma).“ Prema analizi požara u Republici Hrvatskoj u posljednjih trideset godina koju je sastavio Vuković (2020), uočena su dva požarna maksimuma. Jedan je u ožujku i travnju kada zbog poljoprivrednih radova najveći broj požara izbija na kontinentalnom dijelu. U srpnju i kolovozu drugi je požarni maksimum te se odnosi na priobalje i otoke, kada se u jeku turističke sezone i snažne prenapučenosti turistima dogodi najveći broj požara, a njihovu razvoju i širenju najviše pogoduju gusta i neodržavana crnogorična šuma, nepristupačni putevi, nedostatak vode i sl. (Vuković, 2020). Navedeno potvrđuju i službeni podaci Državne uprave za zaštitu i spašavanje (DUZS), što je vidljivo na Slici br. 1.

Slika 1: Oznake opasnosti od požara u ljetnoj sezoni 2017. godine. Izvor: Žaček, J. (2017).
Analiza protupožarne infrastrukture otoka Visa. Diplomski rad.
Šumarski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

4. PODMETANJE POŽARA I NACIONALNA SIGURNOST

Nacionalna sigurnost iznimno je širok pojam koji ne podrazumijeva samo sigurnost države i nikako se ne smije promatrati isključivo iz perspektive vojne sigurnosti. Na to je skrenuo pozornost i poznati stručnjak za međunarodne odnose Arnold Wolfers, determinirajući nacionalnu sigurnost kao neodređen simbol (engl. *ambiguous symbol*), koji može i ne mora imati neko značenje (Wolfers, 1962). Opravdano je pritom integralističko gledanje na nacionalnu sigurnost koje obuhvaća sve vrijednosti sadržane u jednom, a to je teritorijalna cjelovitost, samostalnost, suverenitet, kvaliteta života itd. (Lacković, 2000). Čimbenici koji utječu na oblikovanje nacionalne sigurnosti su: 1. svijest o nepostojanju, tj. odsutnosti stvarnih prijetnji i 2. postojanje instrumenata za sprječavanje potencijalnih opasnosti za nacionalnu sigurnost (Cvrtić, 1995).

Prema tumačenju Tuđmana, Akrapa i Matošića (2021:167), nacionalna sigurnost je ujedno „teritorijalna cjelovitost, suverenitet i sloboda međunarodnog djelovanja države.“ Javorović (1997) utemeljeno ističe da je nacionalna sigurnost integracija unutarnje i vanjske sigurnosti, odnosno predstavlja sigurnost od vanjskih i unutarnjih prijetnja i opasnosti za opstojnost i funkcioniranje svih sastavnica neke države.

Promatrajući iz aspekta sigurnosnih studija, odnosno *kopenhaške škole* čiji su utemeljitelji Barry Buzan, Ole Wæver i Jaap de Wilde napisali kapitalno djelo *Security: A New Framework for Analysis* (1997), nacionalna sigurnost podrazumijeva peterosektorsko područje: vojno, političko, ekonomsko, socijetalno i ekološko, a riječ je o proširivanju tradicionalnih okvira i državno-centričnih i vojnih pogleda na nacionalnu sigurnost. Osim navedenih proširenja, iznimno važno mjesto zauzeo je i novoskovani koncept „sekuritizacije“ koji je prvi put iznio Ole Wæver, a riječ je o dodavanju oznake izvanredne sigurnosne vrijednosti i značenja za određene pojave, odnosno prijetnje, događaje ili procese prema postojećem poretku (Majstorović, 2016).

Navedeno peterosektorsko proširenje uvelike je dovelo do novih spoznajnih i teorijskih okvira za proučavanje šire fenomenologije nacionalne sigurnosti. U kontekstu ovoga rada važno mjesto ima upravo ekološka i ekonomska sigurnost. Golem poticaj proširenju pojma sigurnosti dao je i *Izveštaj Programa Ujedinjenih naroda za razvoj (Human Development Report 1994)* iz 1994., koji je znatno proširio područja sigurnosti na područje hrane, gospodarstva, zdravstva, društvenih odnosa, kulture, političke i ljudske sigurnosti („Human Development Report 1994“, 1994).

Kada govorimo o ugrozama nacionalne sigurnosti, postoje tri dominantno ugrožavajuća faktora. Na prvom su mjestu prirodne ugroze (požari, poplave, oluje, vulkanske erupcije itd.), zatim zloupotrebe znanstvenih i tehnoloških dostignuća (primjerice, nuklearne energije) i naposljetku, antropogene ugroze koje su nusprodukt negativnih ljudskih djelovanja (Javorović, 1997). U tom kontekstu, podmetanje požara spada u antropogene ugroze nacionalne sigurnosti s naglaskom na ugrožavanje ekonomske i ekološke sigurnosti ciljane države.

Iako je podmetanje požara ozbiljno kazneno djelo, ono može imati i dalekosežne posljedice za nacionalnu sigurnost, odnosno njezine temeljne čimbenike, a to su društvo, gospodarstvo i životna sredina. Povezanost podmetanja požara s nacionalnom sigurnošću uključuje nekoliko ključnih aspekata, a to je ponajprije terorizam koji u osnovi može imati ideju o podmetanju požara radi destabilizacije države, zatim ekonomski aspekt koji podrazumijeva da požari mogu izazvati ozbiljne štete za gospodarstvo određene zemlje (paljenje skladišta i tvornica, poljoprivrednih dobara i šuma itd.), potom slijedi aspekt nacionalne infrastrukture čije ugrožavanje može dovesti do ozbiljnih posljedica za normalno i svakodnevno funkcioniranje države i života njezinih građana (izazivanje požara u elektranama, vodovodnim i plinskim mrežama i centralama, na cestama i prometnicama, u telekomunikacijskim centrima, nuklearnim centralama itd.), a zatim postoji i međudržavni aspekt, odnosno mogućnost korištenja posljedica podmetanja požara na pograničnim prostorima kako bi se izazvali međudržavni problemi i tako pogoršali odnosi između ciljanih zemalja. U konačnici, podmetanje požara može imati aspekt izazivanja unutarnje nestabilnosti države, što može ići u prilog određenim kriminalnim i ekstremističkim skupinama.

Da su požari, tj. izazivanje požara, ozbiljan i višestruko štetan alat koji može izazvati ozbiljne posljedice za nacionalnu sigurnost neke zemlje, potvrđuje nam i istraživanje koje su proveli Malnar, Dokman i Lucić (2022) na primjeru terorističkih napada. Proučavajući terorističke napade u svijetu u razdoblju od 1970. do 2018. koji se nalaze u bazi podataka *Global Terrorism Database (GTD)* te se odnose na korištenje biološkog i kemijskog oružja i izazivanje požara, Malnar, Dokman i Lucić (2022) ustanovili su kako je u posljednjih pedeset godina mnogo terorističkih napada izvedeno upravo izazivanjem požara, ukupno njih 4200.

Simptomatično je što je u posljednjem desetljeću zabilježen znatan trend porasta broja takvih napada (Malnar, Dokman i Lucić, 2022).

U konačnici, važno je istaknuti da podmetanje požara (engl. *Arson*) ima jasno izraženu povijesnu dimenziju i kontinuitet te nesumnjivo korelira s modernim terorizmom i gospodarskim operacijama. To jasno argumentira ugledni profesor ranonovovjekovne i moderne povijesti Johannes Dillinger s *Oxford Brookes Universityja* u svojem radu *Organized Arson as a Political Crime. The Construction of a „Terrorist“ Menace in the Early Modern Period*. Dillinger pritom smješta početak organiziranih podmetanja požara upravo u razdoblje 16. stoljeća, kada su se događali veliki seljački nemiri na tlu današnje Njemačke (Dillinger, 2006)⁵. Analizirajući povijesne događaje povezane s podmetanjem požara, Dillinger uočava kontinuitet istih obrazaca djelovanja i anakronično upućuje na činjenicu da je podmetanje požara većinom bilo politički motivirano s jasnom notom izazivanja straha i nanošenja štete gospodarstvu ciljanog područja ili zemlje u cjelini (Dillinger, 2006).

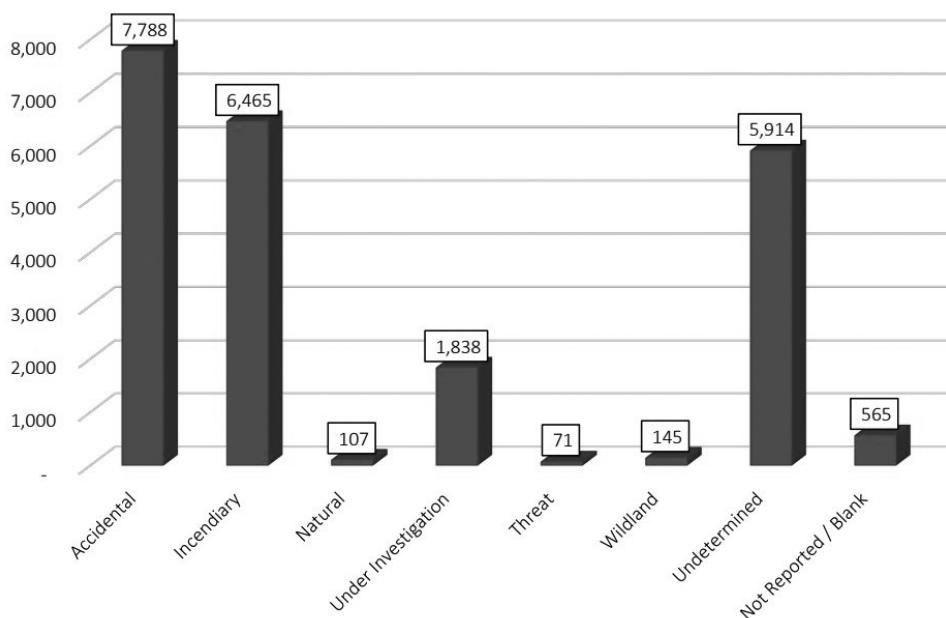
4.1. Podmetanje požara i odgovor Sjedinjenih Američkih Država

Kada govorimo o institucionalnom okviru koji je u SAD-u uspostavljen u pogledu istraživanja i suzbijanja kaznenog djela podmetanja požara, potrebno je početi od 17. siječnja 2003., kada je osnovan Ured za alkohol, duhan, vatreno oružje i eksplozive (engl. *The Bureau of Alcohol, Tobacco, Firearms, and Explosives – ATF*) te je ustrojen kao zasebna komponenta unutar Ministarstva pravosuđa u skladu s Glavom XI. *Zakona o domovinskoj sigurnosti* (engl. *Homeland Security Act*) iz 2002. godine. Uloga i odgovornosti ATF-a za kaznena djela podmetanja požara, odnosno paleži, definirani su dvama ključnim zakonima, a to su: *Zakon o kontroli oružja* (engl. *The Gun Control Act*) iz 1968. i *Zakon o kontroli eksploziva* (engl. *Explosives Control Act*) iz 1970. godine. Ključna misija ATF-a usmjerena je ponajviše na zaštitu društva od nezakonite uporabe i trgovine vatrenim oružjem, nezakonite uporabe i skladištenja eksploziva, podmetanja požara i bombaških napada, terorističkih djela i nezakonitog preusmjeravanja alkohola i duhanskih proizvoda itd. („Arson: The Business of ATF“, ATF, bez dat.).

Ključni statistički podaci za praćenje podmetanja požara u SAD-u po godinama su Izvješća o namjernom paležu (*Arson Incident Report – AIR*) koja svake godine publicira ATF. Podaci o podmetnutim požarima skupljaju se i analitički obrađuju unutar ATF-ova Centra za podatke o bombama (*United States Bomb Data Center – USBDC*) i to putem federalnog intagencijskog sustava/platforme BATS (*Bomb Arson Tracking System*) gdje analitički obrađene informacije dijele sve nadležne službe, od vatrogasnih, policijskih pa sve do sigurnosno-obavještajnih. Prema podacima sustava BATS za 2021., od ukupno 22.893 evidentirana požara, oko 6465 slučajeva okarakterizirano je kao palež, što je zaista velik broj ako uzmemo u obzir da je nešto manje, odnosno njih 7788 svrstano u kategoriju „slučajnih“ požara izazvanih nehotice, odnosno ljudskom nepažnjom („The Annual Arson Incident Report (AIR)“, ATF, 2021). Pritom, mnogo je požara ostalo nedefinirano (5914), dočim je pod istragom 1838 slučajeva. Podaci BATS-a prikazani su u Tablici 1.

---

⁵ Riječ je o podmetanju požara u Bundschuhu 1517., nekoliko godina prije početka Velikog seljačkog rata (1524.-1526.) (Dillinger, 2006).

Tablica 1: Prikaz vrsta požara prema podacima BATS-a za 2021. godinu.
 Izvor: Arson Incident Report (AIR) 2021.

Osim ATF-a, ključne federalne agencije koje se u SAD-u bave istraživanjem podmetanja požara ili sponzoriranjem programa za njihovo suzbijanje jesu Savezni istražni ured (*Federal Bureau of Investigation – FBI*), Savezna uprava za osiguranje (*Federal Insurance Agency – FIA*), Vatrogasna uprava SAD-a (*U.S. Fire Administration*), Poštanska služba SAD-a (*Postal Service of U.S.*) te brojne osiguravajuće kuće koje sudjeluju u programima razmjene informacija o paležima (Carter, 1980).

Podmetanje požara nesumnjivo je sve aktualnija tema i u američkim obavještajnim i protuterorističkim krugovima, a to nam dokazuje i činjenica kako je američki *Nacionalni centar za borbu protiv terorizma (The National Counterterrorism Center – NCC)*, odnosno *Zajednički tim za procjenu protuterorizma (Joint Counterterrorism Assessment Team – JCAT)* u suradnji s *Kalifornijskim državnim centrom za procjenu prijetnji i Kalifornijskim odjelom za šumarstvo i zaštitu od požara (California State Threat Assessment Center and California Department of Forestry and Fire Protection – CalFire)* sastavio važnu uputu (*First Responder Toolbox*), odnosno *ad hoc* smjernice za pomoć i koordinaciju saveznih, državnih i lokalnih vlasti u otkrivanju, sprječavanju i borbi protiv terorizma, odnosno *piroterorizma*. Dokument je objavljen 27. siječnja 2022. pod naslovom *Mitigating the Threat of Terrorist-Initiated Arson Attacks on Wildland-Urban Interface Areas* i u njemu su sadržane najbitnije informacije o podmetanju požara, o ulozima i prijašnjim pothvatima terorističkih organizacija u kontekstu podmetanja požara u SAD-u te predočene taktike, metode i procedure koje teroristi koriste u pripremi ili provođenju paleža („*First Responder Toolbox, Mitigating the Threat of Terrorist-Initiated Arson Attacks on Wildland-Urban Interface Areas*“, 2022).

Prema informacijama sadržanim u uputi, glavne taktike i metode koje teroristi koriste u podmetanju požara su: 1. regrutacija stručnih osoba i profesionalaca (stručnjaka za požare) kako bi se povećala razina kvalitete i opsega štetnog učinka, 2. koordinacija akcije podmetanja požara putem mobilnih telefona, odnosno SMS-a, kako bi se otežao ulazak u trag počiniteljima, 3. odabir ciljeva i mjesta na kojima će se maksimirati štetni učinak (primjerice, vodiči za struju, trafostanice, spremišta goriva i plina i sl.), 4. korištenje uobičajenih izvora paljenja vatre (opušci, šibice, petarde, vatrometi i sl.) kako bi se istražitelje navelo na pogrešan trag, 5. podmetanje višestrukih požara odjednom kako bi se povećao štetni učinak, izazvala panika i strah te minimizirala mogućnost brzog odgovora vatrogasnih službi te 6. korištenje lažnih identiteta napadača radi penetracije na mjesta požara te zbunjivanja i dezinformiranja osoba zaduženih za gašenje požara, a sve s ciljem povećanja broja ljudskih žrtava i nastavka širenja požara („First Responder Toolbox, Mitigating the Threat of Terrorist-Initiated Arson Attacks on Wildland-Urban Interface Areas“, 2022).

Kao glavni odgovor na navedenu prijetnju, u uputi je istaknuta važnost naprednije obuke istražitelja požara, uspostavljanja bolje interoperabilnosti i koordinacije vatrogasnih, policijskih i obavještajnih službi, uključivanja stručnih vatrogasnih službi u analizu prijetnji (obavještajni ciklus, engl. *intelligence cycle*), razvoja i širenja nadzornih sustava za otkrivanje požara, jačanja zaštitnih, tj. preventivnih mjera te poticanja javnosti na prijavu sumnjivih aktivnosti i ponašanja („First Responder Toolbox, Mitigating the Threat of Terrorist-Initiated Arson Attacks on Wildland-Urban Interface Areas“, 2022).

4.2. Podmetanje požara u Republici Hrvatskoj

U pogledu istražno-represivnih mjera povezanih s podmetanjem požara, na tlu Republike Hrvatske stvarnu ovlast ima MUP, odnosno nadležne policijske uprave i postaje koje provode kriminalistička istraživanja. U određenim slučajevima kada su kaznena djela podmetanja požara dio složenijih kaznenih djela, odnosno sigurnosnih prijetnji za državu, važnu ulogu zauzimaju sigurnosno-obavještajne službe (u Hrvatskoj je za ta pitanja zadužena civilna obavještajna služba – Sigurnosno-obavještajna agencija (SOA)) koje pronalaze poveznice i obrasce djelovanja te istražuju eventualnu povezanost kaznenih djela u kontekstu širih sigurnosnih prijetnji za državu. Pritom, uloga sigurnosno-obavještajnih službi proizlazi iz istraživanja motivacije i idejne pozadine štetnog djelovanja, pri čemu se može dobiti sasvim drugačiji uvid u kaznenopravni i sigurnosni smisao počinjenih kaznenih djela podmetanja požara (Badžim, 2013).

Kad je riječ o podmetanju požara u Hrvatskoj, prema podacima MUP-a, u 2023. zabilježen je određeni porast broja osumnjičenih osoba za podmetanje požara u odnosu na 2022. godinu. Posebno je zanimljiva činjenica kako materijalna šteta, koja je za samo dva mjeseca u 2022. procijenjena na 686.200,00 kuna, pri čemu je prijavljeno devet osoba osumnjičenih za kazneno djelo podmetanja požara, predstavlja znatno povećanje u odnosu na 2021., kada su u istom razdoblju prijavljene četiri osobe („Požari – upozorenja građanima“, bez dat.).

Iako ne postoji jasna, odnosno javno dostupna zabilježba da je ijedan podmetnuti požar u Hrvatskoj povezan s nekom terorističkom organizacijom ili stranom sigurnosno-obavještajnom službom, postoje određene sumnje/spekulacije, odnosno prepoznavanje mogućnosti, kako se u nekim izoliranim slučajevima radilo o organiziranim, koordiniranim i planiranim operacijama

podmetanja požara u Hrvatskoj tijekom turističke sezone kako bi se destabilizirao turizam kao ključna privredna grana u Hrvatskoj, nanijela materijalna šteta, devastirao okoliš te unio strah i nemir među lokalnim stanovništvom. Iako do danas ne postoje konkretni dokazi o involviranosti određenih stranih obavještajnih službi, sumnju pobuđuje činjenica da je znatan dio podmetnutih požara odrađen profesionalno u smislu vremena, mjesta, vremenskih prilika i određivanja sredstava za izazivanje vatre. No unatoč postojanju određenih sumnji, možemo samo iznositi određena mišljenja i spekulirati, no nikako to ne možemo sa sigurnošću tvrditi s obzirom na to da ne posjedujemo (i ne možemo zbog sigurnosnih razloga javno iznositi) dokumentaciju nadležnih službi kojom bismo potkrijepili navedene tvrdnje.

Naposlijetku, sagledavajući sve relevantne pokazatelje, ne postoji proaktivna strategija otkrivanja i suzbijanja podmetanja požara, kao ni efektivan sveobuhvatan nacionalni model nadzora šumskih površina na posebno osjetljivim područjima koja se nalaze blizu infrastrukturnih čvorišta, važnih turističkih ili poljoprivrednih površina itd. Zanimljivo je istaknuti da u krovnom državnom dokumentu, tj. *Strategiji nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske* iz 2017. ne postoji ni riječ o opasnostima podmetanja požara u kontekstu tajnih akcija i *piroterorizma*, što je zasigurno iznimno defektno za cjelokupnu sigurnosnu politiku Republike Hrvatske. Osim toga, navedeno upućuje i na indiferentnost sigurnosnih struktura, odnosno dominantno političkih i upravljačkih elita prema suvremenim sigurnosnim trendovima zemalja Zapada, poglavito SAD-a.

No unatoč tim negativnim pokazateljima, postoje određeni pomaci, o čemu svjedoči pokretanje inteligentnog sustava za ranu detekciju požara naziva *OIV Fire Detect AI*. Naime, riječ je o pametnom nadzorno-komunikacijskom sustavu i softveru koji putem 32 panoramske videokamere instalirane na posebno osjetljivim područjima na tlu Republike Hrvatske (Istarska, Ličko-senjska i Primorsko-goranska županija), omogućava ranu detekciju i daljinski nadzor požara. Sustav je pokrenut u lipnju 2023. te prvi put predstavljen u sklopu međuresorne vježbe „Sigurnost 23“. Prema službenim podacima, postoje 69 motrilačkih lokacija i 138 kamera koje pokrivaju više od polovice županija u kojima su požari najzastupljeniji („OIV – digitalni signali i mreže“, bez dat.).

5. ZAKLJUČAK

Podmetanje požara kao model operativnog djelovanja gospodarskih operacija u sklopu tajnih akcija, predstavlja nekonvencionalni oblik štetnog djelovanja za nacionalnu, ljudsku i globalnu sigurnost. S obzirom na potrebna financijska, logistička i materijalna sredstva, podmetanje požara u operativnom je smislu zasigurno najjednostavniji, ali istodobno i najkompleksniji oblik nanošenja štete nacionalnoj sigurnosti ciljane države. Kompleksnost se ponajviše očituje u preventivnim, obavještajno-analitičkim i kriminalističko-istražnim procesima zaštite i osiguranja države i njezina teritorija od podmetanja požara koji mogu izazvati ozbiljne posljedice za ljudsku populaciju te gospodarski i ekološki sustav ciljane zemlje.

U hrvatskom, ali i svjetskom znanstvenom i stručnom prostoru ta je tema marginalizirana i ne postoje važni indikatori koji bi upućivali na pozitivne promjene u budućnosti. Kada se govori o podmetanju požara, onda se ta problematika sagledava dominantno iz individualizirane kaznenopravne perspektive, bez ikakve korelacije s tajnim i operativnim djelovanjem stranih sigurnosno-obavještajnih službi i terorističkih organizacija koje bi podmetanjem požara mogle naštetiti ekonomskoj i nacionalnoj sigurnosti Republike Hrvatske.

Uzimajući u obzir da je Republika Hrvatska u gospodarskom smislu monokulturna zemlja, odnosno oslanja se na turizam koji je iznimno osjetljiva privredna grana koja čini najveći udio bruto društvenog proizvoda (BDP) te je shodno tome potencijalno glavna meta gospodarskih operacija stranih sigurnosno-obavještajnih službi i *piroterorista*, potrebno je pristupiti redefiniranju *Strategije nacionalne sigurnosti* s jasnijom dimenzijom ekološke i ekonomske sigurnosti te s posebnim naglaskom na turizam i njegovu zaštitu. Također, osim teorijskih i normativnih promjena, potrebne su empirijske i tehničko-tehnološke promjene i ulaganja, odnosno ostvarenje bolje koordinacije i sinkronizacije rada sigurnosno-obavještajnih službi, policije i vatrogasnih službi, i to redefiniranjem sustava domovinske sigurnosti koji je temelj zajedničkih napora u ostvarenju nacionalne sigurnosti te odgovora na krize i opasnosti.

U konačnici, stvarni razlog pisanja članka o podmetanju požara u režiji sigurnosno-obavještajnih službi za cilj upravo ima potaknuti domaće znanstvenike, istraživače i sigurnosne eksperte na promišljanje te eventualno djelovanje u smjeru potrebnih normativnih i empirijskih korekcija unutar sustava nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske.

LITERATURA

Knjige, znanstveni i stručni radovi

1. Badžim, J. (2013). Obavještajne i represivne službe u suprotstavljanju kriminalitetu koji predstavlja prijetnju nacionalnoj sigurnosti. *National security and the future*, 14(1), 23–53.
2. Majstorović, A. (2016). Između normativnog i empirijskog: nacionalna sigurnost i suverenitet. *Polemos*, XIX (37), 159–176.
3. Banks, C. (1994). *Covert action: An Instrument of Foreign policy*. Fort Belvoir: Air War College Maxwell Air Force base.
4. Berkowitz, A. i Goodman, B. (1998). „The Logic of Covert Action“. *The National Interest*, 51, 38–46.
5. Best, A. R. (1996). *Covert Action: An Effective Instrument of U. S. Foreign Policy? Washington: CRS Report for Congress*.
6. Bilandžić, M. (2005). Tajne operacije CIA-e kao komponenta vanjske politike SAD-a u posthladnoratovskom razdoblju. *Polemos*, 8(15–16), 221–238.
7. Bilandžić, M. (1998). *Diplomacija i obavještajna aktivnost*. Zagreb: Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske.
8. Callanan, J. (2010). *Covert Action in the Cold War: US Policy, Intelligence and CIA Operations*. International Library of Twentieth Century History.
9. Cvrtila, V. (1995). Nacionalni interesi i nacionalna sigurnost. *Politička misao*, 32 (2), 62–69.
10. DeVine, M. E. (2022). *Covert Action and Clandestine Activities of the Intelligence Community: Selected Definitions*. Congressional Research Service (CRS).
11. Dillinger, J. (2006). Organized Arson as a Political Crime. The Construction of a «Terrorist» Menace in the Early Modern Period. *Crime, Histoire&Sociétés/Crime, History&Societies* 10, (2), 101–121.
12. Drexel, G. Jr. (1978). Ethics and Intelligence. *Council on Foreign Relations* 56 (3), 624–642.
13. Javorović, B. (1997). Terorizam. *Policija i sigurnost* 6 (1–2).

14. Kibbe, J. Covert Action. *Oxford Research Encyclopedia of International Studies*, <https://oxfordre.com/internationalstudies/display/10.1093/acrefore/9780190846626.001.0001/acrefore-9780190846626-e-135>. Pristupljeno 30. ožujka 2023.
15. Krishnan, A. (2018). *Why Paramilitary Operations Fail*. London: Palgrave Macmillan.
16. Krstić Marko, M. (2017). Tajne akcije – ‘alternativni pravci’ delovanja obaveštajnih službi. *Vojno delo*, 69 (3), 119–133.
17. Lacković, D. (2000). Poteškoće u definiranju pojma nacionalne sigurnosti. *Polemos*, 3(6), 197–206.
18. Loch K., Johnson (2010). *The Oxford Handbook of National Security Intelligence*. London: Oxford University Press.
19. Loch K., Johnson (2022). *The Third Option: Covert Action and American Foreign Policy*. London: Oxford University Press.
20. Malnar, D., Dokman, T. i Lucić, D. (2022). Okoliš „u rukama“ terorista – analiza terorističkih aktivnosti s ozbiljnim posljedicama po okoliš. *Socijalna ekologija* 31 (1), 69–89.
21. Pichler, T. (2008). Zaštita okoliša i požar. *Sigurnost*, 50(4), 399–414.
22. Potter, Z. (1996). *Covert Action: The Delicate Balance*, <https://irp.fas.org/eprint/snyder/covertaction.htm>. Pristupljeno 1. ožujka 2023.
23. Primorac, M. (2019). Analiza šumskih požara na području Mediterana u periodu od 2017. do 2019. godine. *Diplomski rad*. Šumarski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
24. *Psychological Operations* (FM 3-05.30 MCRP 3-40.6) (2005). US Department of the Army: United States Army John F. Kennedy Special Warfare Center and School.
25. Rančić, I. (2019). Piroterorizam kao oblik ispoljavanja savremenog terorizma. *Management and Safety, 14th International Conference*.
26. Rory, C. i Aldrich, R. J. (2018). Grey is the new black: covert action and implausible deniability. *International Affairs*, 94 (3), 477–494.
27. Rudgers, F. D. (2000). The Origins of Covert Action. *Journal of Contemporary History*, 35 (2), 249–262
28. Šiljković, Ž. (1997). Požari kao oblik destrukcije. *Geoadria*, 2, 77–96.
29. Treverton, G. F. (1987). Covert Action and Open Society. *Foreign Affairs* 65 (5), 995–1014.
30. Tuđman, M., Akrap, G. i Matošić, V. (2021). Leksikon izvještajnog nazivlja (1. dio). *National security and the future*, 22(1-2), 143–184.
31. Wolfers, A. (1962). *Discord and Collaboration: Essays on International Politics*. Baltimore: The Johns Hopkins Press.
32. Žarković P., Kovačević T., Kovač D., Sarilar, M. (2013). Profili osoba koje podmeću požare. *Policija i sigurnost*, 22 (3/2013), 317–327.
33. Carter, E. R. (1980). Arson and Arson Investigation in the United States. *Fire and Arson Investigator* 31 (2), 45–56.

Zakoni i nacionalne strategije

1. Zakon o zaštiti od požara NN 92/10., 114/22., <https://narodne-novine.nn.hr/search.aspx?upi-t=Zakon+o+za%C5%A1titi+od+po%C5%BEara&naslovi=da&sortiraj=1&kategorija=1&rpp=10&qtype=3&pretraga=da>. Pristupljeno 18. svibnja 2023.

2. Strategija nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske NN 73/2017., https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2017_07_73_1772.html. Pristupljeno 29. rujna 2023.

Doktorske disertacije, završni i magistarski radovi

1. Vuković, D. (2020). Statistički pregled požarnih intervencija vatrogasnih postrojbi i Oružanih snaga Republike Hrvatske u razdoblju od 2012. do 2017. godine. *Završni rad*. Veleučilište u Karlovcu.
2. Žaček, J. (2017). Analiza protupožarne infrastrukture otoka Visa. *Diplomski rad*. Šumarski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Internetske stranice

1. „ANALIZA I BROJ POŽARA U HRVATSKOJ DO 31. KOLOVOZA 2022.“ *Panopticum*, <https://panopticum.hr/analiza-i-broj-pozara-u-hrvatskoj-do-31-kolovoza-2022/>. Pristupljeno 29. travnja 2023.
2. „HUMAN DEVELOPMENT REPORT 1994“. *UNDP*, <https://hdr.undp.org/system/files/documents/hdr1994encompletenostatpdf.pdf>. Pristupljeno 12. veljače 2023.
3. First Responder Toolbox. *The National Counterterrorism Center*, <https://www.dni.gov/index.php/nctc-how-we-work/joint-ct-assessment-team/first-responder-toolbox>. Pristupljeno 2. travnja 2023.
4. „Požari – upozorenja građanima“. *Ministarstvo unutarnjih poslova*, <https://mup.gov.hr/policijske-uprave/pozari-upozorenja-gradjanima/251191>. Pristupljeno 1. veljače 2023.
5. „14th INTERNATIONAL CONFERENCE MANAGEMENT AND SAFETY“, https://www.european-safety-engineer.org/MS2014/MS-2019_Information%20and%20Abstracts.pdf. Pristupljeno 21. travnja 2023.
6. „Arson: The Overlooked Threat to Homeland Security“, GT, <https://www.govtech.com/em/disaster/arson-homeland-security.html>. Pristupljeno 27. veljače 2023.
7. „Marshall plan“, *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=69450>. Pristupljeno 25. ožujka 2023.
8. „Covert Operations“, *American Foreign Relations*, <https://www.americanforeignrelations.com/A-D/Covert-Operations.html>. Pristupljeno 18. travnja 2023.
9. „Covert Action“, *Belfer Center*, <https://www.belfercenter.org/publication/covert-action>. Pristupljeno 12. travnja 2023.
10. „292. National Security Council Directive on Office of Special Projects“, *Office of Historian*, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945-50Intel/d292>. Pristupljeno 1. travnja 2023.
11. Statistika MUP-a i Bilteni o sigurnosti cestovnog prometa. *Ministarstvo unutarnjih poslova*, <https://mup.gov.hr/pristup-informacijama-16/statistika-228/statistika-mup-a-i-bilteni-o-sigurnosti-cestovnog-prometa/283233>. Pristupljeno 18. svibnja 2023.
12. Pregled sigurnosnih pokazatelja u 2020. godini. *Ministarstvo unutarnjih poslova*, <https://mup.gov.hr/pristup-informacijama-16/statistika-228/statistika-mup-a-i-bilteni-o-sigurnosti-cestovnog-prometa/283233>. Pristupljeno 18. svibnja 2023.

13. Pregled sigurnosnih pokazatelja u 2019. godini. *Ministarstvo unutarnjih poslova*, <https://mup.gov.hr/pristup-informacijama-16/statistika-228/statistika-mup-a-i-bilteni-o-sigurnosti-cestovnog-prometa/283233>. Pristupljeno 18. svibnja 2023.
14. Pregled sigurnosnih pokazatelja u 2018. godini. *Ministarstvo unutarnjih poslova*, <https://mup.gov.hr/pristup-informacijama-16/statistika-228/statistika-mup-a-i-bilteni-o-sigurnosti-cestovnog-prometa/283233>. Pristupljeno 18. svibnja 2023.
15. Pregled sigurnosnih pokazatelja u 2017. godini. *Ministarstvo unutarnjih poslova*, <https://mup.gov.hr/pristup-informacijama-16/statistika-228/statistika-mup-a-i-bilteni-o-sigurnosti-cestovnog-prometa/283233>. Pristupljeno 18. svibnja 2023.
16. Što je OIV Fire Detect AI? *OIV – digitalni signali i mreže*. <https://oiv.hr/hr/usluge-i-platforme/oiv-firedetect-ai/>. Pristupljeno 25. rujna 2023.
17. Galeotti, M. (2019). Active Measures: Russia's Covert Geopolitical Operations, <https://www.marshallcenter.org/en/publications/security-insights/active-measures-russias-covert-geopolitical-operations-0>. Pristupljeno 10. ožujka 2023.
18. „Arson: The Business of ATF“. *Bureau of Alcohol, Tobacco, Firearms and Explosives*. <https://www.atf.gov/our-history/arson-business-atf>. Pristupljeno 30. rujna 2023.
19. „Manji broj požara u 2023. godini“. Hrvatska vatrogasna zajednica, <https://hvz.gov.hr/vijesti/manji-broj-pozara-u-2023-godini/3810>. Pristupljeno 2. listopada 2023.
20. „The Annual Arson Incident Report (AIR)“, *ATF*, <https://www.atf.gov/arson/docs/report-annual-arson-incident-report-2021/download>. Pristupljeno 2. listopada 2023.
21. „Nova europska klasa požara“, *Udruga profesionalnih vatrogasaca Hrvatske*. <https://upvh.hr/nova-europska-klasa-pozara/>. Pristupljeno 2. listopada 2023.

Abstract

Ante Batistić, Jozo Bušić

Arson as One of the Elements of Economic Operations in the Context of Covert Actions: Examples of the Republic of Croatia and the United States of America

The paper aims to provide a brief overview of the impact of fire, specifically arson, as one of the elements of economic operations in the context of covert actions, with a special emphasis on indicators for the Republic of Croatia and the United States of America. Through the analysis of scientific and professional domestic and foreign literature, relevant internet sources, and publicly available state documents (laws, guidelines, and national security strategies), the authors attempt to theoretically and practically define the effect of arson on national security, i.e., the economic security of a specific country targeted by the initiator of the secret actions. Additionally, the paper problematizes the connection between arson and national security through the prism of existing theoretical definitions and approaches to national security. The paper aims at detecting possible links between arson as part of economic operations in the context of covert actions, but no conclusions can be drawn about their real “impact” due to the lack of empirical research. Considering the fact that the topic in question has not been studied in the Croatian scientific space, this paper represents a definite step forward in the study of separate areas of activity within secret operations and can be used as a reference point for future research.

Keywords: arson, covert actions, economic covert actions, national security, Republic of Croatia, United States of America